

ПІДХОДИ ДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

APPROACHES TO THE SYSTEMATIZATION OF THE PRINCIPLES OF THE ADMINISTRATIVE JUSTICE OF UKRAINE

Коренев А.О., к.ю.н.,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню питання щодо підходів до систематизації принципів адміністративного судочинства. Автором звернуто увагу на тому, що забезпечення розгляду та вирішення адміністративних справ, має базуватися на застосуванні виробленої системи принципів здійснення адміністративного судочинства, без дотримання яких неможливим є прийняття законних і обґрунтованих судових рішень та досягнення єдності судової практики. У статті розглянуто теоретичні підходи стосовно класифікації та систематизації принципів адміністративного судочинства. Звертається увага на те, що система принципів адміністративного судочинства становить собою нормативно-цілісну єдність взаємопов'язаних та об'єктивно обумовлених елементів, без якої адміністративне судочинство втрачає свій сенс. Робиться висновок, що вітчизняна судова практика йде шляхом прийняття принципу права тільки тоді, коли його закріплено у законі. З'ясовано, що здійснення адміністративного судочинства адміністративними судами України має здійснюватися у контексті практичного розмежування судового тлумачення природного та позитивного права. І це є можливим саме завдяки застосуванню принципів адміністративного судочинства, які закріплені у вітчизняному законодавстві, а також у загальноновизначених нормах та принципах міжнародного права. Обґрунтовується, що при обранні критеріїв класифікації принципів адміністративного судочинства слід враховувати двоєдиний підхід, який поєднує принципи адміністративного судочинства з нормативно-правовим актом, в якому вони закріплені та предметом регулювання, а також порядком здійснення процесуальної діяльності (принципи організації судочинства) та порядком здійснення процесуальних дій (принципи здійснення судочинства). Принципи адміністративного судочинства запропоновано систематизувати на дві групи: 1) принципи, які передбачені нормами та принципами міжнародного права; 2) принципи, які передбачені національним законодавством. До останніх належать: 1) принципи відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя (принципи організації адміністративного судочинства); 2) принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства, як процесу (принципи здійснення адміністративного судочинства).

Ключові слова: принципи, адміністративне судочинство, публічно-правовий спір, міжнародні стандарти, систематизація.

The article is devoted to the issue of approaches to the systematization of the principles of administrative proceedings. The author drew attention to the fact that ensuring consideration and resolution of administrative cases should be based on the application of the developed system of principles of administrative proceedings, without compliance with which it is impossible to make legal and well-founded court decisions and achieve unity of judicial practice. The article examines theoretical approaches to the classification and systematization of the principles of administrative proceedings. Attention is drawn to the fact that the system of principles of administrative proceedings constitutes a normative and holistic unity of interconnected and objectively determined elements, without which administrative proceedings lose their meaning. It is concluded that domestic jurisprudence follows the path of acceptance of the principle of law only when it is enshrined in law. It was found that administrative proceedings by the administrative courts of Ukraine should be carried out in the context of the practical distinction between judicial interpretation of natural and positive law. And this is possible thanks to the application of the principles of administrative proceedings, which are enshrined in domestic legislation, as well as in generally recognized norms and principles of international law. It is justified that when choosing the criteria for the classification of the principles of administrative proceedings, a dual approach should be taken into account, which combines the principles of administrative proceedings with the normative legal act in which they are enshrined and the subject of regulation, as well as the procedure for the implementation of procedural activities (principles of the organization of the judiciary) and the procedure for the implementation of procedural actions (principles of judicial proceedings). The principles of administrative proceedings are proposed to be systematized into two groups: 1) principles that are stipulated by norms and principles of international law; 2) principles provided for by national legislation. The latter include: 1) principles reflecting the essence of administrative proceedings as a form of administration of justice (principles of organization of administrative proceedings); 2) principles reflecting the essence of administrative proceedings as a process (principles of implementation of administrative proceedings).

Key words: principles, administrative proceedings, public legal dispute, international standards, systematization.

Постановка проблеми. Особливу роль в забезпеченні захисту прав, свобод та інтересів в публічно-правовій сфері виконують адміністративні суди, визначальним критерієм ефективної діяльності яких є прийняття законних і обґрунтованих рішень. Така діяльність адміністративного суду є можливою лише тоді, коли суд, керуючися принципами судочинства справедливо, об'єктивно і правильно розглядає і вирішує публічно-правовий спір. Тому, досягнення завдання адміністративного судочинства – справедливо, неупереджено та своєчасно вирішити спір у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, можливе лише тоді, коли забезпечення та вирішення публічно-правових спорів буде базуватися і здійснюватися з дотриманням принципів адміністративного судочинства.

Крім того, існує ціла низка проблемних аспектів, які потребують вирішення, для того, щоб наблизити Україну до міжнародних стандартів захисту прав людини і здій-

снення судочинства. Зокрема, це проявляється у неоднаковому застосуванні та тлумаченні змісту окремих загальних та галузевих принципів судочинства, що впливає на неоднаковість їх розуміння і застосування. Тому, з'ясування системи цих принципів є доволі актуальним питанням і тому є метою цього дослідження

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Питання принципів адміністративного судочинства розглядалися у наукових дослідженнях фахівців різних галузей юридичних наук, таких як С.В.Васильєв, С.П. Головатий, А.М. Колодій, В.В. Комаров, М.І. Козюбра, Л.Р. Наливайко, Д.М.Притика. В науці адміністративного права ці питання досліджували такі вчені, як С. А. Бондарчук, О. В. Кротюк, С.В. Потапенко, А.В. Руденко, А.О. Рибченко, М.І. Смокович та ін. Незважаючи на значну увагу вітчизняних вчених, присвячених питанням принципів адміністративного судочинства, питання особливостей їх системи, взаємозв'язку між собою залишаються вивченими недостатньо.

Метою статті є з'ясування змісту та сутності системи принципів адміністративного судочинства.

Викладення основного матеріалу. Принципи права та судочинства взагалі і принципи адміністративного судочинства зокрема неможливо розглядати без урахування їх загальної єдності, взаємопов'язаності. Вони тісно переплітаються та взаємодоповнюють, переходять один в один, деякі впливають один з одного. У своїй сукупності всі принципи повинні утворювати струнку систему основних засад, які не суперечать одна одній і після закріплення у чинному законодавстві оформлюються як явища правової реальності [1, с. 30].

Переходячи до аналізу системи принципів адміністративного судочинства слід зазначити, що їх неможна розглядати без врахування їх єдності, взаємопов'язаності з принципами права та міжнародними стандартами судочинства. Принципи права в цілому, у тому числі й принципи адміністративного судочинства тісно переплітаються між собою, взаємодоповнюються, переходять один в один, окремі з них впливають один з одного, і як наслідок цього створюють систему основоположних засад правосуддя і після закріплення у законодавстві оформлюються як правові приписи.

Вітчизняна судова практика йде шляхом сприйняття принципу права тільки тоді, коли його закріплено у законі. Самі пособі вихідні положення та ідеї, які не закріплені у законодавстві не можуть слугувати підставою для винесення адміністративним судом рішення, адже суддя адміністративного суду у своїй діяльності не стільки керується ідеєю, скільки змістом закону, в якому ця ідея, вихідне положення отримали своє закріплення. Таке закріплення може здійснюватися не тільки у вітчизняному законодавстві, але й у міжнародних правових актах. У цьому випадку, принципи права стають правовими нормами (приписами-принципами).

У сучасній процесуальній літературі під системою принципів розуміють сукупність принципів, яка обумовлена їх внутрішньою єдністю, взаємним зв'язком, спрямованістю до єдиної мети або як сукупність принципів даної галузі в їх єдності та взаємозв'язку [2].

Таким чином, система принципів адміністративного судочинства становить собою нормативно-цілісну єдність взаємопов'язаних та об'єктивно обумовлених елементів, без якої адміністративне судочинство втрачає свій сенс.

Принципи адміністративного судочинства становлять собою сукупність елементів (принципів), які закріплені у різних нормативно-правових актах, як міжнародного, так і вітчизняного права, що обумовлює існування їхньої різноманітності. Також, вітчизняною наукою виокремлено та досліджено різноманіття принципів правосуддя, принципів судочинства. В зв'язку з чим принципи адміністративного судочинства можна згрупувати на групи, певні класи, тобто класифікувати.

Класифікація є одним з важливих аспектів системного підходу до вивчення об'єктів, а тому вона має велике теоретичне та практичне значення. По-перше, вона сприяє систематизації отриманих знань, забезпечує правильне та точне використання понять через те, що усуває неоднозначність їх розуміння. По-друге, класифікація сприяє упорядкуванню існуючої кількості принципів кримінального процесу, з'ясуванню їх сутності, полегшує надання адекватної характеристики з урахуванням специфіки кожного з них, що, в свою чергу, забезпечує правильне встановлення закономірностей їх існування. До того ж, класифікація дозволяє строго науково підходити до встановлення не лише змісту конкретних принципів кримінального процесу, а й форм їх закріплення у законодавстві, їх реалізації тощо [3, с.28].

Звернемося до наукових надбань у цій сфері.

У юридичній літературі зустрічається поділ принципів права на загальні, міжгалузеві та галузеві. Також є підхід до здійснення класифікації принципів адміністративного

судочинства залежно від їхнього функціонального спрямування. У межах такого підходу виділяються загальні, організаційні та процесуальні принципи адміністративного судочинства. До загальних принципів адміністративного судочинства відповідно до підходу, запропонованого М.В. Ковалівим, М.Т. Гаврильцевим, І.Б. Стахурою, належать загальні засади створення та функціонування адміністративної юстиції в соціально-правовому середовищі (принцип системності, законності, демократичності, гласності, прозорості, доцільності, публічно-правової зумовленості) [4, с. 64;5].

В адміністративно-процесуальній науці існують і інші підходи до класифікації принципів адміністративного судочинства. Наприклад, С.В. Потапенко класифікує принципи адміністративного судочинства за такими критеріями: 1) сферою поширення; 2) способом нормативного закріплення; 3) об'єктом впливу; 4) предметом правового регулювання. Звідси принципи він поділяє на такі види: загальноправові, міжгалузеві, галузеві та принципи правових інститутів [6, с. 9]. Інші вчені пропонують такі підходи до класифікації принципів адміністративного судочинства – загальні для всіх форм здійснення правосуддя та специфічні, тобто властиві лише для цієї форми здійснення правосуддя [7, с. 49]; закріплені в Конституції України та в законодавстві про судочинство [8, с. 205-206]. Наприклад А.В. Руденко пропонує таку класифікацію принципів адміністративного судочинства: принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя (верховенство права, законність, поділ влади, незалежність суддів); принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу з його окремими самостійними стадіями [1, с.30].

Здійснення адміністративного судочинства адміністративними судами України має здійснюватися у контексті практичного розмежування судового тлумачення природного та позитивного права. І це є можливим саме завдяки застосуванню принципів адміністративного судочинства, які закріплені у вітчизняному законодавстві, а також загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права. На нашу думку такий підхід слід закласти в основу підходів до систематизації принципів адміністративного судочинства. Адже він здебільшого має не тільки теоретичне, але й суто практичне значення.

Як правильно зазначають автори підручника під редакцією В.В. Комарова, що «під загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права розуміють основоположні імперативні норми міжнародного права, що приймаються і визнаються міжнародним співтовариством держав у цілому, відхилення від яких є неприпустимим». Вони мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах – Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практиці Європейського суду з прав людини. У наш час не всі норми міжнародного права визнаються абсолютно всіма державами обов'язковими для себе. Тим не менше, у сучасному міжнародному праві є значна кількість норм, які офіційно визнані всіма або майже всіма державами. Ці норми називаються загальноновизнаними. Найбільш загальні з них іменуються принципами міжнародного права [9, с.119]

Загальноновизнані норми та принципи міжнародного права мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародних правових актах – у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970р., Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. [10] і протоколах до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. [11], практиці Європейського суду з прав людини. Такі норми, що містять принципи

міжнародного права приймаються і визнаються міжнародним співтовариством.

Що стосується сфери правосуддя в адміністративних справах з точки зору застосування загальнозовизнаних норм і принципів міжнародного права, то до них можна віднести ті положення, що містяться у ст. ст. 6 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. У зв'язку з чим система стандартів адміністративного процесу може бути представлена таким чином:

1) право на суд (як його прояв – право на доступ до суду);

2) право на справедливий судовий процес, що включає такі організаційні та процесуальні гарантії: а) розгляд справи судом, створеним на підставі закону, б) незалежність та неупередженість суду, в) публічний розгляд справи та проголошення рішення суду, г) справедливий судовий розгляд, д) розгляд справи впродовж розумного строку;

3) ефективність судового контролю за актами та діями (чи бездіяльністю) органів публічної влади та дієвість судового рішення [12].

Закріплення принципів судочинства у нормативно-правових актах такого високого рівня підкреслює важливість їх дотримання під час здійснення правосуддя. Крім того, їх порушення виключає можливість досягнення єдиного та необхідного результату здійснення правосуддя – повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи та ухвалення законного і обґрунтованого рішення суду. Ось чому для належного виконання обов'язків судді адміністративного суду, необхідно чітко усвідомлювати непорушність принципів адміністративного судочинства та розуміти особливості їх застосування на практиці.

На відміну від загальнозовизнаних норм та принципів міжнародного права, принципи адміністративного судочинства, які закріплено у вітчизняному законодавстві, визначають систему юридичних та процесуальних засобів правового регулювання адміністративно-процесуальних відносин, тобто догму права – основу практичної діяльності суддів адміністративного суду, що застосовують процесуальні норми при розгляді та вирішенні адміністративних справ.

Принципи адміністративного судочинства, як визначальні, основні ідеї встановлені Конституцією України. Їх продовженні і законодавче визначення отримані в Законі

України «Про судоустрій і статус суддів» та нормах КАС України. Слід зазначити, що перелік принципів, зазначених у Законі, не співпадає з принципами, зазначеними у ч. 3 ст. 2 КАСУ [13], що пояснюється загальністю засад, встановлених у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», які стосуються всіх без винятку судів судової системи України [14].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, на нашу думку при обранні критеріїв класифікації принципів адміністративного судочинства слід враховувати двоєдиний підхід, який поєднує принципи адміністративного судочинства з нормативно-правовим актом, в якому вони закріплені та предметом регулювання, а також порядком здійснення процесуальної діяльності (принципи організації судочинства) та порядком здійснення процесуальних дій (принципи здійснення судочинства). Такий підхід синтетично відбивається при характеристиці принципів адміністративного судочинства які 1) передбачені нормами та принципами міжнародного права; 2) передбачені національним законодавством. До останніх належать: 1) принципи відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя (принципи організації адміністративного судочинства); 2) принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу (принципи здійснення адміністративного судочинства).

Принципи адміністративного судочинства України, які закріплені у національному законодавстві пропонують класифікувати таким чином: 1) принципи відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя – це принципи, що відображають засади організації та діяльності адміністративних судів, статус адміністративного судді та регулюють інші питання судоустрою та статусу судді. Тобто це принципи організації судочинства. Принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу (принципи здійснення адміністративного судочинства) – це принципи, які мають зовнішній вираз і визначають форму вчинення процесуальних дій, правила розгляду й вирішення публічно-правових спорів, регламентують процесуальну діяльність не тільки суду але й інших учасників судочинства. Ці принципи відображають хід здійснення адміністративного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руденко А. В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення. Дис. канд. юрид. наук. *Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого*. Харків, 2005. С. 209.
2. Гаврилюк О. О. Принцип гласності та відкритості в системі принципів адміністративного процесу URL: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rcit=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCQQFjAB&url=http%3A%2F%2Fpb.univd.edu.ua%2F%3Fcontrolle%3Dservice%26action%3Ddownload%26download%3D10555&ei=6W9TVNGXPMbKaKbbgvAH&usg=AFQjCNFKW-rAJk-54k3tkxG0OezOzY-cUQ&bvm=bv.78677474,d.d2s>.
3. Кочура А. В. Принципи кримінального процесу України : дис. канд. юрид. наук / Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2011. С. 181.
4. Ковалів М. В. Адміністративне судочинство: *навчальний посібник*. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 596 с.
5. Бояринцева М. Принципи адміністративного судочинства в Україні. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/11.pdf
6. Потапенко С. В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України : автореф. дис. канд. юрид. наук. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 20 с.
7. Адміністративна юстиція: європейський досвід та пропозиції для України / Авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. К.: *Факт*, 2003. 535 с.
8. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: Монографія / *Акад. прав. наук України, Ін-т приват. права і підприємництва*. Х.: Консум, 2003. 473 с.
9. Курс цивільного процесу : *підручник*. В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 1352 с.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
11. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
12. Хворостянкін А. Європейські стандарти адміністративного процесу *Юридичний журнал*. № 11. 2005 URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=2014>.
13. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 15.12.2017 № 2747-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
14. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.